
Reflexivita a propoziční postoje

Tomáš Šmiřák

*Filozofická fakulta
Ostravská univerzita
Reální 5, 701 03 Ostrava
smirakt@email.cz*

Teorie přímé reference vede k několika problematickým důsledkům týkajícím se propozičních postojů. Jeden z paradoxních důsledků je ukázán na příkladu Lois Lanové, z jejíhož přesvědčení, že Superman je silnější než Clark Kent, bychom údajně byli nuceni vyvodit, že je též přesvědčena o existenci někoho, kdo má tu vlastnost, že je silnější, než skutečně je. Snad žádný racionálně uvažující člověk by však přesvědčení o existenci někoho, o kom by tato nemožná vlastnost měla platit, zřejmě nepřijal. Klíčovým pojmem, na němž odmítnutí platnosti tohoto vyvození stojí, je *reflexivita*. Příspěvek se pokouší odhalit, jak je informace o reflexivitě v rámci sémantického obsahu získávána a jak je možné daný paradox vyřešit. Analyzována jsou nejprve stávající řešení: reflexivita je buď sémantickou vlastností vztahů, nebo anaforických zájmen. Obě možnosti budou vyvráceny prostřednictvím argumentace, že ve větách popisujících vztah mezi obsahy dvou koreferujících singulárních termínů nemůže být reflexivita součástí sémantické informace, jelikož znalost identity reference není podmínkou sémantické kompetence. Následně je představeno řešení, podle kterého je reflexivita součástí pouze pragmatického obsahu. Reflexivitu by v takových případech bylo možné získat jedině koordinací znalostí mezi mluvčími.

Klíčová slova: propoziční postoje, reflexivita, identita, přímá reference

Úvod

Text se zabývá paradoxy Churcha a Richarda ohledně analýzy propozičních postojů. Tyto paradoxy jsou důsledkem neurussellianismu. Základními východisky této teorie je, že propozice jsou strukturované a někte-

ré výrazy přispívají do obsahu propozice výhradně svou referencí (též millianismus či teorie přímé reference). Cílem je nalézt řešení, které tyto předpoklady zachovává a nevede přitom k paradoxním důsledkům.

Millianismus vede k případům, kdy objekty vztahu mohou být sémanticky identické, ale jejich identita nemusí být aktérům zřejmá. Reflexivitou se v kontextu této debaty myslí informace o identitě objektů vztahu. Problematická by byla například propozice, že Superman je silnější než Clark Kent. Jelikož má tato propozice formu aRa, mohlo by se zdát, že reflexivitu obsahuje. Přestože je Lois Lanová přesvědčena o pravdivosti této propozice, není přesvědčena o identitě Supermana a Clarka Kenta. Reflexivita tudíž není součástí této propozice.

Pokud má být zachována teorie přímé reference, tak je nutné najít původ reflexivity jinde než ve zmíněné sémantické formě. Matematický pohled na reflexivitu může sugerovat, že se jedná o vlastnost vztahů. Dalším běžným pohledem je, že reflexivita je výsledkem užití anaforického zájmena. Obě možnosti jsou analyzovány a vyvráceny. Podle následně předloženého řešení je reflexivita u diskutovaných typů vět součástí pragmatické části informačního obsahu. Tato koncepce umožňuje také řešení Churchova a Richardova paradoxu.

Nejprve je krátce něco řečeno o tom, co jsou to propozice, propoziční postoje a také, co stojí za přijetím teze o přímé referenci a strukturovaných propozicích. Následně je popsán Churchův a Richardův paradox. Oba tyto paradoxy spočívají v nerozlišení mezi tím, jestli propozice obsahují či neobsahují reflexivitu. Ve studii je rozebíráno několik možností, jak je možné reflexivitu v rámci propozice získat, a je ukázáno, proč a v kterém bodě je Richardův argument neplatný. Stejně tak je ukázána chyba v Churchově příkladu, která spočívá v přijetí mylného předpokladu.

Propozice a přímá reference

Většinou se zdá, že předmětem řady našich myšlenek a postojů jsou věci vnějšího světa. Pokud by například nyní někdo zaklepal na moje dveře, můžu nabýt přesvědčení, že je to moje sestra, jelikož říkala, že se v tuto dobu zastaví. Ona je pak součástí mého přesvědčení o tom, kdo nyní klepe. Informaci o tom, kdo klepe, můžu sdělit někomu dalšímu. Ve snaze

identifikovat posluchači danou osobu můžu v závislosti na tom, s kým se bavím, použít různé výrazy jako „sestra“, „Hanka“, „teta“ apod. Ve všech případech by bylo předmětem sdělení, že daná osoba klepe (posluchač nemusí nutně vědět, že se jedná o moji sestru).

Přesvědčení, které jsem prvně nabyl (že daná osoba klepe), je tím, co jsem následně sdělil prohlášením zvolené věty, a pokud jsem byl přesvědčivý, tak je i tím, o čem nabyl přesvědčení i můj posluchač. Ve filozofickém žargonu se informacím tohoto typu říká propozice. Propozice mají plnit úlohu předmětu postojů (přesvědčení, obavy aj.) a sémantického obsahu vět. Podle uvedeného příkladu to také vypadá, že by se mělo jednat o komplexy, jejichž konstituenty by byly mj. individua jako Hanka a vlastnosti jako zvoní.

Mezi zastánci propozic je problematický zejména tento poslední bod. Nejznámější je zřejmě Fregův paradox, který Frega vedl k odmítnutí přímé reference a postulování teorie smyslů.¹ Od vzniku Fregova článku vznikla řada teorií ohledně struktury a konstituentů propozic či obecněji ohledně toho, co je předmětem postojů a sémantickým obsahem vět.

Jiným přístupem je snaha zodpovědět možné námitky a zachovat přitom předpoklad o přímé referenci. Pokusy o „obohacení“ obsahu propozic o způsoby prezentace věcí, kauzální řetězce, slova aj. často přináší více problémů, než kolik jich řeší.² Podle zastánců přímé reference jsou to objekty samotné, z čeho se propozice skládají. Problematické předpoklady, z kterých vychází paradoxy Churcha a Richarda, lze shrnout do tří bodů:

- (i) Propozice jsou předmětem postojů a sémantickým obsahem vět. Mezi konstituenty propozic patří objekty, vlastnosti a vztahy.
- (ii) Jedinou sémantickou hodnotou singulárních termínů je reference.
- (iii) Postojová věta „x p, že S“ popisuje vztah mezi referencí x a sémantickým obsahem S, vyjádřený postojovým slovesem p. Postojová věta je pravdivá, nachází-li se referent x

1 Frege (1892, s. 26).

2 Shrnutí např. v Richard (1997).

vůči sémantickému obsahu vedlejší věty S v daném postojo-
vém vztahu vyjádřeném p.

Přesvědčení o existenčních propozicích a reflexivita

Argumenty Churcha i Richarda mají společné to, že je agentovi při-
psáno přesvědčení týkající se dvou objektů, které jsou sice identické,
jejichž identitu si však daný agent neuvědomuje. Oba z toho vyvozují sice
jiné, ale vždy paradoxní důsledky.

Churchův³ argument se týká přesvědčení o existenčních propozicích.
Vychází z toho, že zřejmě žádný racionálně uvažující člověk není pře-
svědčen, že by nějaký objekt mohl být odlišný od sebe sama. Nikdo tu-
díž nemá přesvědčení, které by mělo formu, že existuje nějaké x takové,
že $x \neq x$. Přírozeným důsledkem je rovněž to, že nikdo není přesvědčen,
že existují x a y takové, že $x \neq y$, mají-li být objekty daného přesvědčení
identické. Churchův příklad se odvolává na krále Jiřího IV., jenž byl ales-
poň v jednom okamžiku svého života přesvědčen, že Walter Scott není autor
románu Waverley. S použitím proměnných bychom postoj krále Jiřího
popsali jakožto přesvědčení o existenci x a y takových, že $x \neq y$. S ohledem
na to, že nikdo, a tedy ani král Jiří, nemůže být přesvědčen, že nějaký
objekt je odlišný od sebe sama, tak platí, že pokud je přesvědčen, že $x \neq y$,
pak objekty ohodnocující x a y skutečně musejí být odlišné. Jenomže,
jak známo, Walter Scott skutečně je autor románu Waverley, přičemž
samotný fakt, že si král Jiří myslí, že tomu tak není, je ještě odlišnými
osobami nečiní. To je ovšem v rozporu s důsledky jeho zdánlivě chybějícího
přesvědčení, že existuje x takové, že $x \neq x$, respektive že existují x a y
takové, že $x \neq y$ (kdy x a y jsou identické). Buď jsme tedy nuceni přijmout,
že lidé mají schopnost učinit objekty odlišnými už na základě svého pře-
svědčení ohledně jejich odlišnosti, což se totiž zdá být přirozeným dů-
sledkem existenčních přesvědčení, nebo jsme nuceni odmítnout, že by
obsahem podobných přesvědčení měly být konkrétní objekty vnějšího
světa, což by v případě krále Jiřího znamenalo, že se jeho přesvědčení
netýká Scotta samotného.

3 Church (1982, s. 61–62).

Churchův argument je problematický zejména pro teorie identifikující obsah přesvědčení s pravdivostními podmínkami, jelikož jakékoli přesvědčení by s ohledem na pravdivostní podmínky mohlo být identifikovatelné s konjunkcí této propozice a její existenční generalizace.⁴ Teorie uznávající strukturované propozice se tomuto problému v jistém ohledu vyhýbají. Jakákoli propozice vyjádřená větou se singulárními termíny je v rámci těchto teorií obsahově odlišná od existenční generalizace této propozice. To ale ještě neznamená, že se tyto teorie Churchově námitce vyhýbají úplně. Nejspíše bychom připustili, že je-li někdo přesvědčen, že *a je P*, pak je zřejmě přesvědčen, že existuje nějaký objekt, pro nějž daná vlastnost *P* platí.⁵ Dejme tomu, že by někdo svědomitě prohlásil větu „Honza je šťastný“ – pak bychom usoudili, že je přesvědčen o singulární propozici (1).⁶

(1) Honza je šťastný

Současně je rozumné se domnívat, že přestože to mluvčí přímo neuvedl, je přesvědčen o existenci někoho šťastného. Taková propozice by mohla být znázorněna jako (2).

(2) $[\exists x](x \text{ je šťastný})$

Z hlediska obsahu jsou propozice (1) a (2) odlišné. Předpokládanému mluvčímu na základě jeho prohlášení „Honza je šťastný“ nemůžeme přímo přisoudit přesvědčení o (2), jelikož (2) není obsahem prohlášení „Honza je šťastný“. Přesto bychom zřejmě komukoli, kdo by tuto větu svědomitě prohlásil, a o němž bychom tak mohli říci, že je přesvědčen o propozici (1), mohli přisoudit rovněž přesvědčení o (2). Je tudíž možno odvodit, že existuje určitý psychologický zákon (P) pro existenční generalizaci obsahů přesvědčení.

4 Propozice, že o je *P*, má stejné pravdivostní podmínky jako konjunkce propozic, že o je *P* a že existuje *x* takové, že *x* je *P*.

5 Salmon (1986, s. 39, 47).

6 Předpokládá se, že platí, že když někdo svědomitě prohlašuje větu *S*, tak je přesvědčen o obsahu věty *S* v daném kontextu. Podrobněji Kripke (1979, s. 248–249).

(P) Kdokoli je přesvědčen o singulární propozici φa , je přesvědčen o existenční generalizaci této propozice $[\exists x](\varphi x)$

Pokud je (P) platným zákonem, aplikovatelným na Jiřího přesvědčení, že Scott není autor Waverley, pak je Churchova námitka stejně kritická i pro teorie identifikující sémantický obsah se strukturovanými propozicemi. Uznáme-li tedy, že se Jiřího přesvědčení vztahuje k objektům vnějšího světa (přesvědčení de re), tak je z jeho prohlášení „Scott není autor Waverley“ vzhledem k (P), Kripkovu principu⁷ a Leibnizovu zákonu⁸ možné odvodit, že je přesvědčen, že $[\exists x](x \neq x)$.⁹

Argument představený Richardem¹⁰ poukazuje na další problematické důsledky pro teorie uznávající singulární propozice. Richard tímto argumentem demonstruje, že i kdyby singulární propozice mohla být sémantickým obsahem některých vět, postojová věta přesto vztah mezi agentem a singulární propozicí vyjadřovat nemůže. Nějaký hrdina z komiksového světa, snažící se vysvětlit, co si Lois Lanová myslí, by například mohl prohlásit „Lois je přesvědčena, že Superman je silnější než Clark Kent“. Lois je skutečně přesvědčena o vztahu mezi Supermanem a Clarkem Kentem, kdy první z těchto dvou je silnější než ten druhý. Propozici, která je obsahem jejího přesvědčení, je možné znázornit jako (3a).

(3a) Superman je silnější než Clark Kent

Pokud jsou uznány předpoklady (i)–(iii), pak je na základě Leibnizova zákona možné odvodit, že Lois je přesvědčena o propozici (3b), která je s (3a) identická.

7 Kdokoli svědomitě prohlašuje větu S, je přesvědčen o sémantickém obsahu věty S. Kripke (1979, s. 248–249).

8 Záměna jednoho členu celku za jiný člen se stejným významem nevede ke změně významu celku; srov. Leibniz (1968, s. 308).

9 a. Jiří: „Scott není autor Waverley“

b. Scott je autor Waverley

c. Jiří je přesvědčen, že Scott není autor Waverley

d. Jiří je přesvědčen, že existuje x a y takové, že $x \neq y$

e. Jiří je přesvědčen, že existuje x takové, že $x \neq x$

premise

premise

a, Kripkův princip

c, (P)

de re, b, d, Leibnizův zákon

10 Richard (1983, s. 39–47).

(3b) Superman je silnější než Superman

Každý, kdo by byl přesvědčen o (3b), by zároveň měl být schopen odvodit (3c).

(3c) Superman je silnější než on sám

Situaci je možné dále zkomplikovat tím, že je možné uznat, že pro dvoumístné reflexivní vztahy existují jednomístné vlastnosti, které jsou s těmito vztahy synonymní. Na tomto základě bychom z (3c) mohli rovněž odvodit (3d), kde je Supermanovi připisována reflexivní vlastnost, že je silnější, než jak silný skutečně je.

(3d) Superman má vlastnost být silnější, než skutečně je.

Aplikací (P) na (3d) bychom získali důsledek (3e), který reprezentuje Loisino přesvědčení o existenci někoho, o němž platí nemožná vlastnost, že je silnější, než jak silný skutečně je.

(3e) $[\exists x](x \text{ je silnější, než jak silný skutečně je})$

(3b)–(3e) jsou problematickými důsledky údajného Loisina přesvědčení. Richarda absurdita tohoto vyvození vede k formulování vlastní sémantické teorie, která jde proti předpokladu (iii).¹¹ Problém tohoto vyvození spočívá v tom, že se z přesvědčení, které nezahrnuje reflexivitu, vyvozuje přesvědčení, které reflexivitu zahrnuje. Loisino přesvědčení sice zahrnuje dvakrát totéž individuum, na základě neznalosti o jejich identitě je však vztah mezi nimi podle Lois nereflexivní. Na konci tohoto vyvození¹² je však Lois přisuzováno přesvědčení, které zahrnuje znalost identity referentů, a tudíž si má být vědoma, že daný vztah je reflexivní.

I když je zřejmé, proč je dané vyvození problematické, není jasné, jak jej vyřešit v teoretickém rámci přímé reference. Salmon nezaujímá konkrétní stanovisko ohledně toho, který přechod je neplatný. Argumentuje

¹¹ Richard (1990, s. 133–141).

¹² V kterém bodě přesně je předmětem sporu, který je rozebírán dále.

pouze, že vyvození je neplatné, přičemž je sporné, jestli je (3c) platným vyvozením z (3b).¹³ Soames se sice věnuje stejnému problému,¹⁴ ale explicitně se nevyjadřuje k tomu, kde Richardův argument selhává. Z jeho článku o anaforách u propozičních postojů¹⁵ je ovšem možné odvodit, že se kloní k mylnosti přechodu z (3b) na (3c).

Následující kapitoly se věnují několika možnostem, jak je možné reflexivitu v rámci propozice získat. Argumentuje se, že reflexivita není součástí obsahu vztahů ani anaforických zájmen. Následně je zaujato stanovisko, podle kterého by byl neplatný teprve přechod z (3c) na (3d).

Reflexivita vztahů

Jedna z možností, jak si zachovat představu, že Lois skutečně je přesvědčena o singulární propozici (3a), a zároveň odmítnout, že je přesvědčena o jejím zdánlivém důsledku (3e), spočívá v přiřazení reflexivity k vlastnostem vztahů. Můžeme tak rozlišit vztahy, které jsou sémanticky reflexivní či nereflexivní. Zdánlivě je možné považovat vztahy za reflexivní, pokud jsou objekty tohoto vztahu identické. Lidé ale mohou být přesvědčeni, že nějaký vztah je reflexivní, přestože objekty tohoto vztahu jsou odlišné, nebo nereflexivní, i když tyto objekty jsou identické. Jedná se o důsledek toho, že naše myšlení podléhá omylům, v důsledku čehož býváme přesvědčeni o nemožných propozicích.¹⁶ Logicky reflexivní vztah tedy může být sémanticky nereflexivní, má-li totiž sloužit k popisu vztahu mezi dvěma zdánlivě neidentickými objekty. Takový vztah by byl taktéž obsahem Loisina přesvědčení. Pokud je reflexivita sémantickou vlastností vztahů, pak jakákoli reprezentace propozice (3a)–(3c) může být správná či chybná v závislosti na tom, jaký vztah je zde reprezentován. Lois je přesvědčena o propozici, která obsahuje nereflexivní vztah mezi Clarkem Kentem a Supermanem, přičemž (3d) by důsledkem takové propozice být nemohlo, jelikož vlastnost, jež je v rámci ní Supermanovi připisována, koresponduje výhradně s reflexivním vztahem. Mezi (3a)–

13 Salmon (1992, s. 59).

14 Soames (1985, s. 60).

15 Soames (1994, s. 125–134).

16 Klasickým příkladem by byla přesvědčení o matematických omylech či logicky sporných propozicích *p a ne-p*.

(3c) je tak možné rozlišit dva typy propozic (4) a (5), z nichž (4) obsahuje nereflexivní vztah R mezi jedním a tímž individuem.

(4) xRx ¹⁷

Otevřená propozice (4) obsahuje dva výskyty x , ale neobsahuje informaci o jejich identitě. Má-li naproti tomu propozice obsahovat sémanticky reflexivní vztah, pak si ten, kdo tuto propozici zvažuje (tvrdí ji, je o ní přesvědčen apod.), musí být vědom také toho, že dané výskyty x , jež jsou objektem reflexivního vztahu, jsou výskyty identického objektu. Tuto informaci o identitě je kvůli rozlišení od (4) možné v rámci propozice reprezentovat pomocí λ -operátoru vázajícího objekty vztahu R, jak je znázorněno v (5).

(5) $(\lambda x')(x'R'x')x$

Lois je přesvědčena o propozici typu (4), týkající se totožného individua a vyjadřující nereflexivní vztah k tomuto individuu. Propozice tohoto typu neobsahují informaci o identitě x , a tak se (4) zdá být vhodnou formou k reprezentaci přesvědčení Lois. Naproti tomu zvažování propozice typu (5) vyžaduje znalost identity výskytů x , a jednalo by se tak o něco, o čem Lois přesvědčena není.

Na základě tohoto přístupu bychom Loisino přesvědčení o (3d) mohli odvodit pouze, pokud by její přesvědčení, že Superman je silnější než Clark Kent, mělo formu (5), nikoli (4). Pouze kdyby Loisino přesvědčení zahrnovalo kromě dvou stejných individuí také informaci o jejich identitě, byla by schopna ze vztahu *silnější než*, jenž by podle ní v takovém případě platil pro totožné individuum, odvodit, že pro toto individuum platí synonymní reflexivní vlastnost *silnější než skutečně je*. Lois si ovšem identity Clarka Kenta a Supermana vědoma není, a tak nemůže být přesvědčena o propozici (3) formou (5), jež informaci o identitě zahrnuje. Jakýkoli vztah, mající platit mezi Supermanem a Clarkem Kentem, je

17 Sémantickým důsledkem přímé reference je, že v případě Lois by se propozice reprezentovala jako $\$R\$$, kde $\$$ symbolizuje Supermana čili Clarka Kenta. Přestože tato propozice obsahuje totéž individuum, Lois si jejich identitu neuvědomuje, a tak součástí této propozice nemůže být informace o jejich identitě. Stejně tak by informace o jejich identitě nebyla součástí obsahu prohlášení „Superman je silnější než Clark Kent“.

z jejího pohledu nereflexivní. Žádná propozice ve formě $xR^{neref}x$, složená z nereflexivního vztahu R^{neref} , neobsahuje informaci o identitě daných výskytů x , a tak z přesvědčení o této propozici není možné vyvodit přesvědčení o xP^{ref} zahrnující reflexivní vlastnost P^{ref} , kde by xP^{ref} bylo synonymní s $xR^{ref}x$, čili $(\lambda x')(x'R'x')x$.

V Loisině případě by tak (3d) nebylo platným vyvozením ohledně jejího přesvědčení.¹⁸ Nyní je nutné zjistit, jestli je možné, aby věty ve formě (6), jež popisují vztah mezi obsahy dvou běžných koreferujících singulárních termínů, mohly vyjadřovat dvoje propozice typu (4) a (5).

(6) a. $\alpha R \alpha$

b. $\alpha R \beta$

Zodpoví se tím, jestli by bylo možné najít řešení daného paradoxu již v bodě (3a) či (3b). Pokud by se například ukázalo, že věty ve formě (6a) i (6b) mohou být obě ohledně reflexivity víceznačné, pak by celé vyvození (3) mohlo být platné i neplatné v závislosti na tom, jestli věta (3a) obsahuje reflexivitu či nikoli. Pokud by se ovšem ukázalo, že pouze věta ve formě (6b) může být víceznačná, bylo by možné odmítnout platnost vyvození z (3a) na (3b). Pokud by ani jedna z vět nemohla být víceznačná, bylo by nutné hledat řešení reflexivity jinde.

Věta ve formě (6a), která obsahuje dvakrát totéž jméno, by snad mohla vyjadřovat propozici s reflexivním vztahem v rámci následujícího příkladu:

Dva lidé se baví o tom, zda existuje lepší zpěvák než Karel Gott. Při odchodu z jeho vystoupení se první z nich ptá „Myšlíš, že někdo bude mít někdy lepší vystoupení než dnes Karel Gott?“ a druhý na to odvětí „Jedině Karel Gott může mít (někdy) lepší vystoupení než (dnes) Karel Gott“.

Zde je zřejmě Karlu Gottovi připisován reflexivní vztah, že jedině on může někdy podat lepší výkon, než jaký dnes podal on sám. Reflexiv-

¹⁸ Zůstává otázka, kam například zařadit (3c) – zda tato propozice nutně obsahuje reflexivitu, či nikoli. Této otázce je věnována vlastní kapitola.

ní interpretace je možné docílit také užitím dvou různých koreferujících termínů. Řekněme, že by se Daniel Landa alias Žito těšil podobné slávy jako Karel Gott. Někdo by mohl v podobné situaci prohlásit „Jedině Žito může mít lepší vystoupení než Daniel Landa“. Řečník tak namísto stejného jména může použít dvě různá jména, aby například zdůraznil, že koncert mohl být lepší pod šaškovskou záštitou značky Žito (ve smyslu, že kdyby Landa projevil více šaškovské manýry, jež jsou s ním spjaty od doby, kdy se prohlásil za Žita, vystoupení by mohlo být ještě lepší).

Zmíněné příklady vět ve formě (6a) a (6b) by vyjadřovaly propozici typu (5). V obou případech je Gottovi, respektive Landovi, připisován reflexivní vztah, že jen on sám může předvést lepší vystoupení. Příklad s Lois ukazuje, že věta ve formě (6b) může vyjadřovat také propozici s nereflexivním vztahem. Poslední možností, jež chybí, je případ, kdy věta ve formě (6a), zahrnující dva stejné koreferující termíny, vyjadřuje nereflexivní propozici typu (4). Taková situace může nastat, když se někdo mylně domnívá, že vlastní jméno referuje ke dvěma různým lidem. Příkladem může být Kripkeho Pierre,¹⁹ jenž zná muzikanta Paderewského a slyšel o politikovi Paderewském. Ve skutečnosti se jedná o jednu osobu, Pierre si však myslí, že jsou to dva různí lidé. Pierre by tak mohl popisovat určitý vztah týkající se Paderewského v domnění, že popisuje vztah mezi dvěma lidmi.

Důsledek tohoto přístupu spočívá v tom, že všechny obecné výrazy, schopné vyjadřovat jak reflexivní, tak nereflexivní vztah, jsou víceznačné. Význam výrazu *mít lepší vystoupení než* se tak mění v závislosti na tom, jaký má mluvčí postoj k identitě objektů tohoto vztahu. Kompetentní mluvčí pro každý výskyt takového obecného výrazu musí umět rozpoznat, o jaký typ vztahu se konkrétně jedná. Jednoduchou odpovědí na otázku, na základě čeho ohodnocuje mluvčí daný vztah jako reflexivní, by bylo, že daný vztah je reflexivní, pokud jsou objekty tohoto vztahu identické. To však není možné, jelikož propozice (4) i (5) vyjadřují vztah k identickým individuí. Podobně není reflexivní vztah ani součástí Loisina přesvědčení o propozici (3), přestože se jedná o vztah týkající se totožné osoby. Tím, co je pro ohodnocení daného vztahu jakožto reflexivního nutné, je tudíž přesvědčení o identitě objektů tohoto vztahu. Pokud se mluvčí domnívá, že objekty, mezi něž je určitý vztah vkládán, jsou identické, pak tento vztah ohodnotí jakožto reflexivní.

19 Kripke (1979, s. 265).

Tím je ovšem kladena nemožná podmínka pro porozumění sémantickému obsahu vět (6). Mluvčí sice rozumí větě „Ema mele maso“, sémantický obsah takové věty však tento mluvčí zná jen tehdy, pokud ví, o jakou Emu se konkrétně jedná – tj. zná referenci daného vlastního jména. To je ovšem nedostatečná podmínka pro věty ve formě (6). Třebaže mluvčí zná referenci pro α a β , nemusí proto ještě vědět, zda konkrétní výskyt této věty vyjadřuje propozici typu (4), nebo (5). Mohlo by se případně uznat, že je se sémantickým obsahem těchto vět obeznámen, protože má názor na koreferenci termínů α - α či α - β . V takovém případě by si však jiný mluvčí, rovněž znající referenci těchto termínů a mající odlišný názor na jejich koreferenčnost, nebyl schopen s prvním mluvčím porozumět. Pro tyto dva mluvčí by daná věta vyjadřovala odlišnou propozici. Měli bychom tak dva kompetentní mluvčí, kteří použitým výrazům rozumí, pro něž však daná věta vyjadřuje odlišnou sémantickou propozici.

Další problém tohoto přístupu se týká případů, kdy by měl mluvčí popisovat někomu přesvědčení o obsahu věty ve formě (6). Vraťme se k příkladu s Lois: daný mluvčí si může být vědom identity Supermana a Clarka Kenta, na základě čehož by měl větě „Superman je silnější než Clark Kent“ rozumět reflexivně. Pokud by však užitím této věty popisoval Loisino přesvědčení, tak by tím popisoval něco, o čem Lois přesvědčena není. Lois sice je přesvědčena, že Superman je silnější než Clark Kent, vztah mezi nimi je však podle ní nereflexivní. Oproti tomu mluvčí, popisující Loisino přesvědčení užitím věty „Superman je silnější než Clark Kent“, si jejich identity vědom je, a tak je vztah v jeho prohlášení reflexivní. Vzniká tudíž paradox, kdy mluvčí není schopen popsat Loisino přesvědčení jen proto, že má jiný názor na identitu Supermana a Clarka Kenta. Jediná možnost, jak v rámci dané strategie tento paradox vyřešit, spočívá v opuštění některé z výchozích tezí (i)–(iii).²⁰ Pokud se mají tyto teze zachovat, pak je nutné odmítnout, že reflexivita je sémantickou vlastností vztahů.

²⁰ Zřejmě by se muselo uznat, že se do vět jako „Lois je přesvědčena, že Superman je silnější než Clark Kent“ promítá znalost mluvčího ohledně znalostí druhého (Lois). Pokud by si mluvčí myslel, že Lois ví, že Superman a Clark Kent jsou jednou osobou, tak by byl vztah v domněnkové větě reflexivní, v opačném případě by byl nereflexivní. V takovém případě by byl obsah této věty závislý nejen na znalostech jednotlivých mluvčích ohledně identity Supermana a Clarka Kenta, relativizoval by se také vůči přesvědčením těchto mluvčích ohledně Loisina povědomí o této identitě.

Anafora²¹

Existuje jiná strategie, jak přijmout Loisino přesvědčení o (3a) a zároveň se vyhnout důsledku (3d) a (3e). Reflexivita totiž nemusí být sémantickou vlastností vztahu samotného, mohla by být produktem anaforického zájmena. Na základě tohoto přístupu by propozice (3a) a (3b) byly obsahově identické a tudíž by obě tvořily obsah Loisina přesvědčení. Obsahově by se od nich lišila teprve propozice (3c) zahrnující anaforu, z níž by rovněž vyplývaly propozice (3d) a (3e).²² Účelem tohoto přístupu je docílit, aby věty jako (7) vyjadřovaly na rozdíl od vět (6) propozici zahrnující reflexivitu.

(7) Honza miluje svoji matku

Teorie tohoto typu lze souhrnně označit jako teorie reflexivních anafor (TRA) a jako takové kontrastují s teorií prosté anafory (TPA), podle níž je sémantický obsah anafory identický s obsahem jejího antecedentu, a jež tudíž reflexivitu neprodukuje.²³ Řekněme, že Jitka je přesvědčena o obsahu věty (7). Na základě TPA by Jitka byla přesvědčena o propozici (8), v rámci níž je Honza hodnotou proměnné x .

(8) Honza miluje x (ovu) matku

Jitka by o této propozici byla přesvědčena, kdykoli by svědomitě prohlásila větu, v které by byl výraz (jméno či zájmeno) pro x , který referuje k Honzovi. Není nutné, aby Jitka věděla, že daný výraz pro x referuje k téže osobě, jejíž lásku k matce popisuje. Mohla by například ukázat na nějakého muže, kterého nepoznává jako Honzu, o jehož matce chce říct, že k ní Honza chová jinou než mateřskou lásku, a prohlásit (9).

(9) Honza miluje jeho matku

²¹ Anafora je výraz, jehož obsah je závislý na určité sémantické informaci nacházející se ve větě. Předmětem zde jsou anaforická zájmena se singulárním termínem v antecedentu. Jedná se o zájmena jako „on“, „jeho“ apod., jež se vztahují k dříve zmíněným singulárním termínům.

²² Uvedené platí pouze v případech, že bychom přijali, že pro reflexivní vztahy existují (alespoň v některých případech) vlastnosti, jež přispívají k obsahu věty stejnou hodnotou. Tento předpoklad je možné odmítnout a s ním i důsledek (3d). Pro daný problém je to nepodstatné, jelikož by byl blokován už přechod z (3b) do (3c).

²³ Salmon (1992, s. 59).

Zájmeno „jeho“ v tomto prohlášení funguje tak, že vybírá referenci v závislosti na tom, na koho se ukazuje. Prohlášení (9) by tak rovněž vyjadřovalo propozici (8). Obecně se má za to, že věty (7) a (9) (v daném kontextu) nemohou tvrdit totéž. TRA mezi propozicemi těchto vět rozlišuje a umožňuje tvrdit, že kdo je přesvědčen o obsahu věty (9), nemusí být ještě přesvědčen obsahu věty (7). Podle TRA je zkrátka opakování obsahu antecedentu nedostačující. Propozice by měla reflektovat, že se jedná o anaforu a propozice tak musí zahrnovat informaci o vztahu anafory ke svému antecedentu. Tuto informaci je možné opět reprezentovat λ -operátorem, jenž by obsah anafory svázal s obsahem jejího antecedentu. Taková propozice by byla reprezentovaná v rámci (10).

(10) $(\lambda x)(x \text{ miluje } x(\text{ovu}) \text{ matku}) \text{ Honza}$

Kdokoli zvažující propozici (10) si je vědom identity výskytů x a je si tak vědom, že ten, jehož láska k něčí matce se popisuje, je tím, o jehož matku se jedná. Nemá tudíž problém odvodit, že o Honzovi platí vlastnost, že miluje vlastní matku. Ke stejnému vyvození by Jitka, tvrdící propozici (8) prohlášením (9), nedospěla, jelikož nerozpoznává identitu toho, jehož lásku k něčí matce popisuje, s tím, na nějž ukazuje. Provedená analýza je tudíž schopna elegantním způsobem rozlišit mezi obsahem demonstrativně užitého zájmena, součástí jehož obsahu je prostá reference, a zájmena anaforického, jehož obsah je vázán k obsahu antecedentu. Z téhož důvodu se analýza pomocí TPA zdá být neadekvátní, protože by v rámci věty (7) identifikovala pouze reflexivně indiferentní vztah k matce někoho, jímž je ve skutečnosti on sám, což ovšem v rámci propozice není dostatečně znázorněno.

Pokud se uzná, že obsah anafory funguje na zmíněném reflexivním principu, tak je obtížné vysvětlit, jak anafora funguje v případech, kdy se antecedent nenachází ve stejné větě jako anafora. Následující diskurz (D) je příkladem, kdy se antecedent nachází v jiné větě než anafora:

(D) Jirka se vloupl do Honzova bytu (...) Martin si myslí, že (on) se tam dostal oknem.

Otázkou je, jaká propozice je sémantickým obsahem věty (11) diskurzu (D).

(11) Martin si myslí, že on se tam dostal oknem.

Ve větě (11) chybí prvek, k němuž by anafora svůj obsah vázala. Základním předpokladem strukturovaných propozic je, že struktura propozice odráží strukturu věty, jež tuto propozici vyjadřuje. V rámci této věty se však nachází pouze jediný výraz, referující k Honzovi. Pokud by byl obsah propozice obohacen o referující antecedent, jenž by nějakým způsobem přesahoval do první věty (D), v které se antecedent *Jirka* nachází, tak by obsahově neodpovídal větě (11). Přesto se zdá, že anaforické zájmeno „on“ i v tomto případě musí obsahovat více než jen pouhou referenci k Jirkovi. Účelem je tedy docílit toho, aby bylo z obsahu diskurzu patrné, že si je Martin vědom identity jedince, jenž se vloupal do Honzova bytu, s tím, kdo se tam dostal oknem. Ze stejného důvodu jako v rámci příkladu (9) by TPA takové interpretace nedosáhla. Je-li účelem docílit reflexivní interpretace (D), pak je nutné kromě vázané proměnné formulovat ještě jiné sémantické mechanismy.²⁴

Nesémantická reflexivita

Jiná možnost, jak docílit reflexivní interpretace, spočívá v analyzování těchto zájmen jakožto běžných singulárních termínů, opakující referenci svého antecedentu, a reflexivitu vysvětlit pomocí jiných než sémantických procesů. Důsledkem takového přístupu by bylo, že neexistuje sémantický rozdíl v obsahu tvrzení „Ona šla do kina“ v závislosti na tom, zda je zájmeno „ona“ použito demonstrativně nebo anaforicky. Rozdíl spočívá výhradně v tom, jak je obsah tohoto termínu určován. Buď se na tuto ženu ukazuje, nebo se k ní referuje prostřednictvím antecedentu, obsah prohlášení však zůstává stejný.

Výše bylo ukázáno, proč může být problematické hodnotit (3a)–(3c) jako propozice zahrnující reflexivitu, ať už by se jednalo o produkt vztahu nebo anaforického zájmena. Současně se projevilo, že v případě vět ve formě (6) je nutné znát více než jen sémantický obsah daných výrazů, abychom dokázali rozhodnout, zda je součástí vyjádřené informace také propozice s reflexivitou (5). Reflexivní interpretaci je možné získat

²⁴ Soames (1994, s. 122–134) popisuje, že ani odmítnutí předpokladů (ii) a (iii) nevede k lepším výsledkům.

jiným způsobem než přes sémantický obsah. Obecnou představou milliánů je, že v rámci domněnkových vět se tvrdí, že někdo je přesvědčen o sémantickém obsahu věty užití k popisu aktérova přesvědčení. Millián taktéž uzná, že existují různé způsoby, jak někdo může být o dané propozici přesvědčen, a alespoň část informace o agentově způsobu přesvědčení může být zahrnuta coby pragmatický obsah promluvy, závislý na koordinaci znalostí mezi mluvčími. Reflexivita by mohla být právě takovým typem informace. Tento přístup tak nevede k důsledku, že existuje dvojí význam pro každý obecný vztahový nebo anaforický výraz. Vystačí si s významem jediným, jenž je vůči reflexivitě indiferentní. Zda je daná věta použita se záměrem vyjádřit reflexivní informaci, závisí teprve na epistemickém pozadí.

Kompetentní mluvčí sémantickému obsahu věty (6) rozumí, pokud ví, o jaký vztah se jedná, a zná referenci těchto výrazů. Nemusí mít znalost ohledně identity referentů, tudíž nemusí ani vědět, jestli prohlášení této věty zahrnuje informaci o reflexivitě. Totéž platí pro postojovou větu ve formě (12) s přidanou znalostí sémantického obsahu výrazu *c* a postojového slovesa *p*.

(12) *c p*, že α R β

Na základě dalších znalostí mezi mluvčími mohou tito mluvčí interpretovat věty ve formě (6) tak, že zahrnují reflexivitu. Tato další znalost by mohla vypadat následovně: mluvčí *A* si je vědom koreference α a β a je si vědom, že posluchač *B* ví, že *A* si je vědom stejnosti reference α a β atd. Ohledně použití postojové věty ve formě (12) bylo řečeno, že může zahrnovat informace týkající se toho, jak aktér postoje uvažuje o propozici, jež je mu připisována. Osoby *A* a *B* hovoří o přesvědčení *C*. Přidaná informace, již by *A* a *B* pro vyvození reflexivní informace potřebovali, se tak vztahuje k přesvědčení *C*. Tudíž *A* a *B* mohou prohlášení (12) vzájemně interpretovat tak, že *C* je přesvědčen o reflexivním vztahu mezi referenty α a β , pokud *A* ví, že *C* si je vědom stejnosti reference α a β , a zároveň ví, že *B* ví, že *A* ví, že *C* si je vědom stejnosti reference α a β atd.

Mezi mluvčím *A* a posluchačem *B* může selhat vědomostní koordinace ohledně koreference α a β . I v takovém případě *A* i *B* stále rozumí obsahu věty (6), třebaže nerozumí plnému rozsahu informací (tj. jejich prag-

matickým implikacím), ke kterému použití této věty sloužilo. Stejně tak může selhat koordinace mezi A a B ohledně znalostí C při prohlášení věty (12). B se může mylně domnívat, že A ví, že B ví, že C si je vědom stejnosti reference α a β . Jedná se ovšem o pouhé nedorozumění mezi mluvčími. I v takovém případě B rozumí, co A tvrdí, třebaže plně nerozumí, co tím A myslí.

Jedinou (mylnou) alternativou by bylo prohlásit, že tito lidé nejen že nerozumí, co tím či oním ten či onen myslí, nýbrž že prostě nerozumí rovnou všem těmto větám. Následně by bylo nutné specifikovat, čemu nerozumí a proč. V případě Pierra se zřejmě jedná o jméno „Paderewski“. Pierrův problém spočívá v tom, že si myslí, že existují dvě specifická vlastní jména *Paderewski* referující ke dvěma různým osobám. Jednou z možností by bylo prohlásit, že nerozumí žádnému ze jmen, jež v rámci svého idiolektu odlišuje. Pierre však může být Paderewského dobrým kamarádem, běžně o jeho vystoupeních diskutovat s jeho rodinou a nevědět pouze to, že je rovněž politikem. Bylo by odvážné tvrdit, že k Paderewskému v těchto situacích není schopen referovat užitím jeho jména. Další možností by tak bylo tvrdit, že jménu „Paderewski“ rozumí výhradně v případě těch výskytů, kdy si myslí, že referuje k osobě, s níž je obeznámen jako muzikantem a svým kamarádem. Neexistuje ovšem důvod, proč tyto výskyty upřednostňovat před druhým typem výskytů, při nichž si myslí, že se referuje k Paderewskému-politikovi. Názorněji je to patrné v případě idiolektu Lois.

V případě Lois je opět problematické tvrdit, že je nekompetentním²⁵ uživatelem jména „Superman“ nebo „Clark Kent“. Nerozumí snad jménu „Clark Kent“, jehož užívá při referování k osobě, s níž pracuje v Daily Planet, nebo „Superman“, jež odkazuje k hrdinovi, o němž píše? Ani jedna z variant se nezdá příliš pravděpodobná. Obecně vzato není možné klást požadavek, aby byl mluvčí kompetentním uživatelem nějakého jména,

25 Sémanticky nekompetentní mluvčí se mýlí v sémantickém obsahu výrazu. V tomto případě by Lois musela referovat k někomu, kdo není Supermanem (čili Clarkem Kentem), což by také vedlo k mylnému popisu daného individua. Sémanticky kompetentní mluvčí naopak referuje ke správné osobě, i když se může mýlit v jednotlivých popisech. Inferenční dovednosti jsou pro určení sémantické kompetence nedostačující. Nikdo k výrazu nedokáže doplnit všechny inference a není možné určit, jaký soubor inferencí, ať už zahrnuje znalost identit či nikoli, by byl dostačující k tomu, abychom někoho mohli označit za sémanticky kompetentního uživatele daného výrazu.

výhradně pokud by při všech setkáních s danou osobou rozpoznal tuto osobu jakožto nositele daného jména. Jsem si jistý, že jsem mnohé ze svých přátel alespoň jednou v životě nepoznal, když šli naproti mně přes ulici, což snad ještě neznamená, že nejsem schopný referovat k nim užitím jejich jména či rozpoznat, ke komu tento výraz referuje, když ho někdo použije ve svém prohlášení. Dejme tomu, že by Jirka viděl mě a mého kamaráda Honzu stát v takové vzdálenosti od sebe, že je rozumné předpokládat, že jsme se viděli a poznali. Honza má nový účes a Jirku zajímá, co o jeho účesu soudím. Jirka se může zeptat „Co říkáš na Honzu?“, předpokládá, že jsem jej včera poznal. Jelikož jsem jej ale nepoznal, dotaz si vyložím jinak. Mohu například předpokládat, že Jirku zajímá jeho rozchod s přítelkyní. Tím, co v rámci naší komunikace selhalo, není rozpoznání výrazu či reference, nýbrž naše epistemická koordinace.²⁶ Záměrem mého kamaráda bylo odkázat mě k Honzovi v situaci, kdy jsem jej nepoznal, omyl tedy nastal na úrovni porozumění obsahu použité věty, nýbrž na úrovni toho, co má tento obsah evokovat. Přestože jsem Honzu v dané situaci nepoznal, zůstávám i nadále kompetentní referovat k němu pomocí jeho jména.

Rozpoznání identity reference tedy není podmínkou sémantické kompetence mluvčích. Lois je schopna mluvit o Clarku Kentovi užitím jména „Clark Kent“ a stejně tak je schopna mluvit o Supermanovi užitím jména „Superman“. Je si vědoma, ke komu tato jména referují a nikdy jejich užitím nerefereje k někomu, komu nepřínáleží. Přesto si není vědoma toho, že referují ke stejné osobě, takže při každém setkání s touto osobou nerozpoznává danou osobu jako nositele jednoho z jmen. Pokud tedy rozpoznání identity reference není podmínkou sémantické kompetence, pak informace o této identitě nemůže být součástí sémantického obsahu vět. Nezahrnuje-li však propozice informaci o identitě dvou referujících výrazů, nemůže zahrnovat ani informaci o reflexivitě vztahu, jenž má mezi danými výskyty reference platit. Konečně nezahrnuje-li propozice informaci o reflexivitě vztahu, není z ní možno vyvodit, že o daném objektu platí reflexivní vlastnost. Z Loisina přesvědčení o (3a)–(3c) tak není možné vyvodit její přesvědčení o (3d).

---

26 Salmon (2012, s. 432).

Existenční generalizace

Lois není možné připsat přesvědčení o (3d), protože by si to vyžádalo reflexivní přístup. (3d) by mohl odvodit pouze někdo, kdo má vedle informace ohledně Loisina přesvědčení o (3a) ještě informace o Loisině vědomí identity Supermana a Clarka Kenta. Pouze pokud by někdo věděl, že Lois ví, že Superman a Clark Kent jsou totožnou osobou, mohl by odvodit její přesvědčení o (3d). Bez této znalosti je však odvození (3d) z (3a) neoprávněné a s ním i důsledek (3e). Přesto však Loisinu přesvědčení, že Superman je silnější než Clark Kent, zahrnuje pouze jediné individuum, a pokud na toto její přesvědčení vztáhneme zákon (P), pak musíme uznat, že je přesvědčena o (13).

(13) $[\exists x](x \text{ je silnější než } x)$

Jedná se o totožný problém jako ten, o němž píše Church. Král Jiří i Lois jsou přesvědčeni o existenci někoho, o němž platí vztah, jenž nemůže platit pro jedno a totéž individuum. Ani Jiří, ani Lois nemají za to, že se jejich přesvědčení vztahuje k totožné osobě, přitom jej však oba vztahují ke konkrétním osobám. Lois je přesvědčena, že někdo, kdo má nadpřemyselské schopnosti, je silnější než někdo, koho zná z Daily Planet, přestože ve skutečnosti jakožto dvě různé osoby, k nimž se její přesvědčení vztahuje, neexistují. (13) je existenční generalizací singulární proposice zahrnující pouze jedno individuum, a reprezentuje tak obsah Loisinu přesvědčení.

Předpoklad, že nikdo nemůže být přesvědčen, že x je silnější než x nebo že x je odlišné od x , není apriorně platným zákonem. Nutnou podmínkou platnosti této formulace by bylo, že agent rozpoznává objekt x v rámci těchto vztahů jako identické individuum. Zahrnutím informace o identitě do obsahu proposice by skutečně bylo možné vyvodit, že nikdo nemůže být přesvědčen o proposici ve formě (14).

(14) $[\exists x](\lambda x')(x' \text{ je silnější než } x')x$

Kdyby král Jiří nebo Lois získali nové informace ohledně identity, jejich přesvědčení by se jistě změnila.

Stejně jako je Lois přesvědčena, že Superman je silnější než Clark Kent, je zároveň přesvědčena, že Superman není Clark Kent. Tím je vzhledem k (P) přesvědčena o existenční propozici (15).

(15) $[\exists x](x \neq x)$

Dejme tomu, že by někdo pozoroval Supermana, snažícího se přesvědčit Lois, že není Supermanem. Kdyby byl ve své snaze úspěšný, pozorovatel by mohl prohlásit „Superman přesvědčil Lois, že (on) není Superman“. Tato věta o Supermanovi by byla pravdivá, čímž by zároveň existoval někdo, o kom by platila, což lze reprezentovat v (16).

(16) $[\exists x](x \text{ přesvědčil Lois, že } x \neq x)$

Pozorovatel by tak zjistil, že existuje konkrétní jedinec, o němž je Lois přesvědčena, že není tím, kým je.²⁷ V určitém smyslu by tak Lois skutečně byla přesvědčena, že nějaké x není x .

Singulární propozice (3a) ani její existenční generalizace (13) nepodávají celkový obrázek ohledně přesvědčení Lois. Určují pouze vnější konstituenty, jichž se její přesvědčení týká, jež stejně tak mohou být předmětem postojů druhých lidí a mohou být druhými uchopeny za účelem porozumění, k čemu se přesvědčení Lois vztahuje. Pokud uznáme, že stavy přesvědčení disponují stejnou strukturou jako obsahy přesvědčení,²⁸ pak není možno vyjádřit stav přesvědčení korespondující s Loisiným přesvědčením o (13) pomocí stejné reprezentace. Lois disponuje dvěma způsoby, jimiž je pro ni Superman reprezentován a spojuje si s nimi dva různé rozsahy informací. Pro reprezentaci stavu přesvědčení korespondujícího s přesvědčením o (13) by bylo zapotřebí dvou odlišných proměnných, jež by vázaly její odlišné způsoby uvažování o Supermanovi.

²⁷ Soames (2015, s. 158–159).

²⁸ Obsahem přesvědčení je propozice, o které je někdo přesvědčen. Stav přesvědčení je stav, v kterém se při přesvědčení někdo nachází. Stav přesvědčení zahrnuje dodatečné informace, které nejsou součástí singulární propozice (popisy, index). Perry (1977, s. 494).

Závěr

Článek se věnoval tomu, jak vyřešit Churchovu a Richardovu námitku ohledně analýzy propozičních postojů v teoretickém rámci přímé reference. Churchův-Richardův argument vychází z přesvědčení, které nezahrnuje reflexivitu, a vyvozuje z něj přesvědčení, které reflexivitu zahrnuje. Úkolem tedy bylo zjistit, jak se v propozici získává informace o reflexivitě a v kterém bodě tak paradoxní vyvození selhává.

Reflexivita se běžně považuje za sémantický typ informace. První část práce se věnovala vyvrácení této představy. Informace o reflexivitě podle předložené analýzy není sémantickou vlastností vztahů ani anaforických zájmen. Nejprve se argumentovalo, že v prohlášeních obsahujících vztahy a anaforická zájmena reflexivita není součástí sémantické informace. Následně bylo představeno řešení, podle kterého je reflexivita u těchto vět součástí pouze pragmaticky podmíněné informace, která vychází ze znalostí mluvčích o sobě navzájem.

Když se toto řešení vztáhlo na Richardův paradox, tak se ukázalo, že Richardovo vyvození je sice neplatné, ale v jiném bodě, než v kterém si mysleli jiní zastánci přímé reference. Salmon a Soames argumentovali, že propozice, že Superman je silnější než Superman, a propozice, že Superman je silnější než on sám, se liší v tom, že první z nich reflexivitu neobsahuje, zatímco druhá ano. Podle předložené analýzy ale reflexivitu neobsahuje ani jedna z těchto propozic, a tak je vyvození druhé propozice z první stále platné. Neplatné je teprve následující vyvození, kdy se Supermanovi přisuzuje vlastnost, že je silnější, než jak silný skutečně je.

Argument proti přímé referenci, který vychází z Churchova paradoxu, je rovněž neplatný. Východiskem argumentu je fakt, že nikdo není přesvědčen o existenci objektu, který by byl odlišný od sebe sama. Ukázalo se, že propozice, že existuje x takové, že $x \neq x$, není vhodnou reprezentací tohoto východiska. Existují totiž případy, kdy aktéři mohou být o této propozici přesvědčeni, což ještě neznamená, že by uznávali existenci objektu, který by měl vlastnost, že je odlišný od sebe sama.

Literatura

- Church, A. (1982): „A remark concerning Quine’s paradox about modality.“ *Analisis filosófico* 2 (2): 25–32; přetištěno v *Propositions and attitudes*, eds. N. Salmon & S. Soames, Oxford university press, Oxford, 1988, s. 58–65.
- Frege, G. (1892): „Über Sinn und Bedeutung.“ *Zeitschrift für Philosophie und philosophische kritik* 100 (1): 25–50.
- Leibniz, G. W. (1686): „Discourse on Metaphysics.“ In *G. W. Leibniz: Philosophical Papers and Letters*, ed. L. Loemker, Reidel, Dordrecht, 1969, s. 303–330.
- Kripke, S. (1979): „A puzzle about belief.“ In *Meaning and use*, ed. A. Margilit, Reidel, Dordrecht, 1999, s. 239–283.
- Perry, J. (1977): „Frege on demonstratives.“ *The philosophical review* 86 (4): 474–497.
- Richard, M. (1983): „Direct reference and ascriptions of belief.“ *Journal of philosophical logic* 12 (4): 425–447; přetištěno v *Context and the attitudes*, ed. M. Richard, Oxford university press, Oxford, 2013, s. 26–47.
- Richard, M. (1990): *Propositional attitudes: An essay on thoughts and how we ascribe them*. Cambridge university press, Cambridge.
- Richard, M. (1997): „Propositional attitudes.“ In *A companion to the philosophy of language*, ed. B. Hale, C. Wright & A. Miller, Blackwell, Oxford, 2017, s. 324–356.
- Salmon, N. (1986): „Reflexivity.“ *Notre Dame journal of formal logic* 27 (3): 401–429; přetištěno v *Content, cognition, and communication*, ed. N. Salmon, Oxford university press, Oxford, 2007, s. 32–57.
- Salmon, N. (1992): „Reflections on reflexivity.“ *Linguistics and philosophy* 15 (1): 53–63; přetištěno v *Content, cognition, and communication*, ed. N. Salmon, Oxford university press, Oxford, 2007, s. 58–66.
- Soames, S. (1985): „Lost innocence.“ *Linguistics and philosophy* 8 (1): 59–71.

Soames, S. (1994): „Attitudes and anaphora.“ *Philosophical perspectives* 8: 251–272; přetištěno v *Philosophical essays, 2: The philosophical significance of language*, ed. S. Soames, Princeton university press, Princeton, 2009, s. 111–135.

Soames, S. (2015): *Rethinking language, mind, and meaning*. Princeton university press, Princeton.

Abstract

Reflexivity and propositional attitudes

The theory of direct reference leads to some problematic consequences about propositional attitudes. One paradoxical consequence is shown on the example of Lois Lane. Given her belief that Superman is stronger than Clark Kent, we are apparently forced to deduce that she also believes that there is someone with a property that he is stronger than he actually is. No rational being would commit to the belief that there is someone with this impossible property. The deduction is based on the notion of *reflexivity*. This paper explores solutions of how reflexivity is obtained within semantic content and how the paradox can be resolved. First two contemporary options are analyzed: Reflexivity is either a semantic property of relations or that of anaphorical pronouns. Both options are refuted on the basis that reflexivity cannot be part of semantic information in sentences describing relations between the contents of two coreferential singular terms because knowledge about identity of reference is not a condition of semantic competence. Afterwards a solution is presented according to which reflexivity is only part of the pragmatic content. In the given examples, reflexivity can only be obtained with speakers coordinating their shared knowledge.

Key words: propositional attitudes, reflexivity, identity, direct reference

Šmiřák, T. (2019): „Reflexivita a propoziční postoje.“ *Filosofie dnes* 11 (2): 34–56. Dostupné z www.filosofiednes.ff.uhk.cz